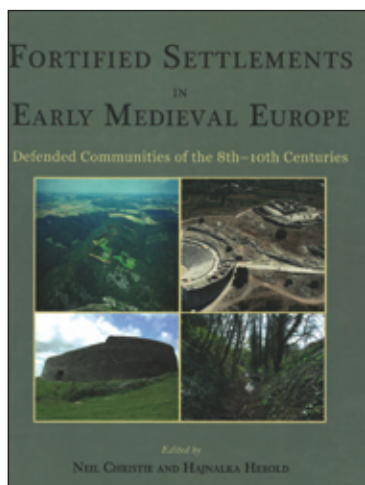

BOOK REVIEWS / RECENZII

NEIL CHRITIE, HAJNALKA HEROLD (eds),
Fortified Settlements in Early Medieval Europe. Defended Communities of the 8th – 10th centuries, Oxbow Books: Oxford & Philadelphia, 2016, 332 pages, ISBN 978-1-78570-235-8

Volumul *Fortified Settlements in Early Medieval Europe. Defended Communities of the 8th – 10th centuries*, coordonat de Neil Chritie și Hajnalka Herold, a apărut în 2016 la Editura Oxbow Books. Lucrarea colectivă cuprinde 23 de studii semnate de către 27 de autori specializați în istoria fortificațiilor medievale timpurii din Europa. Culegerea este structurată în patru părți, fiind însoțită de o introducere semnată de către editorii volumului, lista ilustrațiilor, lista tabelor și lista autorilor. Coordonatorii cărții au adunat lucrările prezentate la două conferințe internaționale desfășurate în anul 2013 la Leeds și Oxford, Marea Britanie.

În partea introductivă, antologatorii lansează discuția despre așezările fortificate medievale timpurii, pornind de la definirea și înțelegerea lor, structura, rolul, topografia și particularitățile comunităților care le-au edificat. Astfel, Neil Chritie și Hajnalka Herold trec în revistă cele mai importante aspecte ale contribuțiilor din acest volum, evidențiind și alte aspecte importante pentru cercetarea fortificațiilor medievale timpurii, precum sunt datările cronologice cu radicarbon și dendrocronologice, rolul ceramicii în analiza culturilor, nivelul actual al cercetărilor arheologice, legătura dintre sursele istorice și cele arheologice, biserica și comunitatea etc. Cercetătorii menționează faptul că, deși unele regiuni sunt eterogene, majoritatea acestora au întregit conexiuni în diferite direcții, iar comunitățile care le-au locuit în sec. VIII-X au interacționat pe diverse căi.

Partea I. *Northe-Western Europe* cuprinde șase studii care reflectă fortificații medievale timpurii din Irlanda, Scoția, Țara Galilor, Saxonia și Danemarca. M. Comber discută în contribuția sa despre specificul așezărilor fortificate din Irlanda, pornind de la definirea sintagmei „comunitate apărută” și continuând cu scurte descrieri ale forturilor circulare și *cashel*-urilor din piatră. A. O’Sullivan continuă tema așezărilor fortificate din Irlanda sec. IX-X, prezentând harta arheologică generală al acestui tip de situri, punând în discuție definiții, morfologie și cronologie și atrăgând atenția asupra schimbărilor produse de incursiunile vikingilor din sec. IX. G. Noble abordează în articolul său tema așezărilor fortificate din nordul Scoției din a doua jumătate a mileniului I. Pe lângă prezentarea tipologică a acestor situri fortificate, autorul tratează despre reparația așezărilor fortificate în nordul Britaniei în sec. V-VI în contextul noilor forme de organizare politică și militară. A. Swaman abordează așezările apărute medievale timpurii din Țara Galilor din câteva perspective: prezența, absența și interpretarea lor. Autorul dezbate această temă din două perspective cronologice: sec. IV-VII și sec. VIII-XI, observând și faptul că o parte a comunităților medievale timpurii au ocupat așezări fortificate în perioada antică, situație care, de altfel, se atestă și în alte regiuni ale Europei. N. Christie analizează în studiul său formarea comunităților apărute în Saxonia înainte de venirea vikingilor (sec. VII-VIII) și în timpul prezenței lor în aceste regiuni (sec. IX-X). Autorul trece, de asemenea, în revistă tipologia așezărilor fortificate, evidențiind *burh*-ul, tipul caracteristic Saxoniei, inclusiv particularitățile logistice și ale forței de muncă. A. Pedersen încheie prima parte a volumului cu un articol despre fortificațiile din Danemarca de pe vremea regelui Harald Bluetooth (sec. X). Autorul menționează câteva aspecte esențiale care definesc perioada respectivă și forma de organizare politică: particularitățile așezărilor din perioada vikingă, procesul de urbanizare, complexul regal.

Partea II. *Central Europe* cuprinde patru studii privind așezările fortificate din Germania, Polonia, Austria, Cehia, Slovacia, Ungaria și Elveția. F. Bierman face o sinteză a fortificațiilor slave din sec. VIII-X atestate în regiunile Europei de nord-vest cuprinse între râurile Elba și Oder. Autorul analizează aceste așezări din câteva perspective. Fortificațiile sunt un rezultat al așezării și dezvoltării comunităților slave în regiunile dintre Elba și Oder, începând cu sec. VI. În sec. VIII-IX apar așezările fortificate care se extind ca formă, suprafață și funcționalitate. Dar, în sec. IX-X se evidențiază așezările fortificate circulare, care sunt caracteristice mai multor regiuni europene, inclusiv în teritoriile de la est de Carpați și de-a lungul Nistrului. P. Urbanczyk se orientează în contribuția sa spre așezările fortificate de pe teritoriul Poloniei, evidențiind faptul că acest tip de așezări a apărut mai ales datorită situației politico-strategice, decât celei

economice și materiale. Deși interdependența acestor aspecte este evidentă, fără un anumit nivel de dezvoltare economică nu ar fi fost posibilă edificarea fortificațiilor, iar pericolul din afară, organizarea militară și structurarea socială nu au făcut decât să grăbească și faciliteze apariția așezărilor întărite. H. Herold discută despre mediul natural, influențele antropogenice și contactele supra-regionale în așezările fortificate din sec. IX-X din Europa centrală, mai exact de pe teritoriul actual al Austriei, Ungariei, Cehiei și Slovaciei. Aceste regiuni au fost destul de dens locuite, făcând parte din regate politice care au jucat un rol important în Evul Mediu timpuriu, respectiv, au fost edificate și o serie de fortificații reprezentative pentru această perioadă. A. Boschetti reperează originile așezărilor medievale fortificate din perioada carolingă târzie din perspectiva Elveției, considerând că atacurile maghiare și sarazine de la finele sec. IX – începutul sec. X au jucat un rol important în apariția sistemelor de apărare, precum au fost turnurile, valurile și șanțurile din jurul așezărilor și mănăstirilor, cetățuile de refugiu, valurile orașelor etc.

Partea III. *Western Europe* include cinci studii privind așezările fortificate din Anglia și Franța, Belgia și regiunile vecine, Iberia și Catalonia. N. Christie și R. Hodges vin cu o temă total diferită față de celelalte articole, cercetând problemele de securitate și insecuritate ale monahismului în Europa medievală timpurie. Tema este foarte interesantă și actuală, dar cred că merită a fi dezbătută într-un volum separat, chiar dacă ține de perspectiva defensivă a comunităților medievale timpurii și de organizarea politică, ecliziastică și economică a acestor regiuni. R. Lavelle abordează tema organizării și apărării spațiului urban din regiunile de sud ale Angliei și nordul Franței în sec. IX-XI. Autorii dezbate despre spațiul urban din diverse perspective, cum ar fi: arealul comunităților urbane, funcționalitatea militară a urbelor în perioada afirmării unui nou tip de organizare administrativă, teritorială, politică, militară, socială, economică etc. D. Tys, P. Deckers și B. Wouters analizează în studiul lor cetățuile circulare, în formă D și alte forme de așezări fortificate din sec. IX-X din regiunile Belgiei, care au apărut cu scop de apărare, în mare parte, în urma invaziilor vikingilor. J. Antonio și Q. Castillo analizează fortificațiile din nordul Iberiei din sec. IX-XII, care se evidențiază prin specificul lor topografic și arhitectural. Ultimul articol din această parte aparține unui grup de autori din Spania (I. Ollich-Castanyer, M. Rocafiguera-Espona și M. Ocaña-Subirana) care abordează frontiera carolingiană de sud, aducând exemplul descoperirilor din siturile de la *Roda Civitas* și *L'Esquerda* din Catalonia.

Partea IV. *Mediterranean and Adriatic Europe* conține opt studii privind unele așezări fortificate din Bulgaria, Albania și regiunile vecine Croația, Italia și Sicilia. R. Kostova analizează seria de fortificații amplasate de-a lungul coast-

ei de vest a Mării Negre (teritoriul actual al Bulgariei) din sec. VIII-X. Situația fortificațiilor din această perioadă și regiune este cu totul deosebită de restul teritoriilor amintite mai sus, deoarece sunt regiuni romano-bizantine care au fost ocupate de slavi, apoi de proto-bulgari și care au un caracter și arhitectură diferite. Situația politică din sec. VIII-X a fost de asemenea diferită în aceste regiuni, Kaganatul bulgar a luptat continuu împotriva Bizanțului pentru păstrarea regiunilor cucerite, cu anumite cedări, recuperări și la finele sec. X cu o înfrângere totală în fața armatei bizantine, când puterea bulgară a fost distrusă și Imperiul și-a restabilit dominația până la Dunăre. W. Bowden propune o analiză a fortificațiilor din sec. VII-IX de la Butrint și Epirus (Albania), coroborând sursele scrise cu descoperirile arheologice, inclusiv de ordin numismatic. M. Jurković, în contribuția sa, se apleacă asupra Istriei carolingiene, pornind de la originile așezării fortificate din perioada antică și continuând cu siturile din Evul Mediu timpuriu. S. Gelichi lansează o discuție despre „castelele pe apă” și modul de organizare a apărării în Veneția și Comacchio în perioada Evului Mediu timpuriu. Autorul evidențiază elementele naturale și artificiale specifice acestor zone care au facilitat apărarea lor de potențialii inamici, precum au fost atacurile maghiarilor asupra Veneției sau atacurile venețienilor asupra *castrum Comiacli*. C. Citter analizează în contribuția sa orașele cu ziduri din sec. VIII-XI din partea centrală a Italiei, menționând preluarea tradițiilor zidăriei vechi și reabilitarea sistemelor de apărare urbană din epoca antică. Autorul evidențiază și faptul că o problemă comună pentru acest gen de studii rămâne a fi încadrarea cronologică a urmelor de construcții. M. Valenti continuă tema fortificațiilor din sec. VIII-X din Italia, dar deja din zona Toscanei, pe care le tratează ca elemente ale puterii, relația lor cu orașele, cu zonele economice etc. Autorul atrage atenția că, începând cu sec. X, sursele scrise devin mai bogate și mai clare în ceea ce privește relațiile între zonele rurale și cele urbane, respectiv așezările fortificate. V. Fronza se concentrează asupra folosirii lemnului și pământului în construcția fortificațiilor în perioada medievală timpurie din Italia, evidențiind particularitățile palisadelor, turnurilor și tehnologia apicată în construcție. A. Molinari încheie partea a patra și respectiv volumul colectiv cu un studiu despre așezări fortificate și nefortificate în Sicilia bizantină și islamică în sec. VI-XI, care, odată cu schimbarea puterii politice și militare, a influențat și modul de organizare a apărării insulei, în general, și a anumitor așezări, în special.

În concluzie, perioada secolelor VIII-X a avut un rol important în formarea statelor medievale timpurii din Europa, iar așezările fortificate au fost parte a acestor procese de afirmare a puterii politice. Diversitatea și aria lor largă de răspândire indică asupra modalităților de organizare a apărării, diversitatea arhitecturii militare, afirmarea elitelor politice și militare ale epocii respec-

tive. Din păcate, volumul nu a cuprins studii privind regiunile din Europa de est, unde este atestat un număr impresionant de fortificații din sec. VIII-X. De aceea, cercetarea acestui tip de așezări umane ar trebui extinsă, încurajând și studiile comparative, atât la nivel de micro, cât și macro-regiuni. Cu atât mai mult cu cât o serie largă de așezări fortificate din nordul și vestul Europei își găsesc analogii în zonele Europei de răsărit. Totodată, observăm și faptul că, deși volumul a anunțat clar tema fortificațiilor medievale din sec. VIII-X, unele studii au abordat perioade mai timpurii sau mai târzii, iar altele au vizat alte tipuri de așezări umane. Această situație completează tabloul general al societăților medievale timpurii din Europa, dar credem că era mult mai util dacă autorii se concentrau asupra temei și perioadei anunțate. În final, considerăm că acest volum aduce o contribuție esențială la cunoașterea modului de organizare a apărării așezărilor din perioada medievală timpurie în diverse regiuni ale Europei. Totodată, aceste discuții antrenează continuarea, diversificarea și extinderea cercetărilor fortificațiilor de la finele mileniului I.

Sergiu MUSTEAȚĂ